

رابطه‌ی صله‌ی رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل‌بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال

باقر غباری بناب^۱

دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران

مجید بحرینیان

دانشیار دانشکده پزشکی دانشگاه شهید بهشتی

دریافت مقاله: ۹۰/۷/۴ پذیرش مقاله: ۹۰/۱۲/۱

چکیده

زمینه و هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه‌ی بین صله‌ی رحم و دل‌بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال می‌باشد. **روش:** برای انجام تحقیق حاضر ۱۲۰ دانشجوی رشته‌ی تحصیلی روان‌شناسی و علوم تربیتی از دانشگاه تهران به شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی از بین گروه‌های آموزشی دانشکده انتخاب شده، پرسشنامه‌های سبک‌های دل‌بستگی به والدین، مقیاس دل‌بستگی بزرگسالان و مقیاس صله‌ی رحم به آنان داده شد تا تکمیل نمایند. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد. **یافته‌ها:** تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی و رگرسیون چندگانه نشان داد که مابین ابعاد چهارگانه‌ی صله‌ی رحم (ارائه صله-ی رحم، دریافت صله‌ی رحم، کیفیت و کمیت صله‌ی رحم) با سبک‌های دل‌بستگی به والدین و بزرگسالان همبستگی معناداری وجود دارد. سبک دل‌بستگی ایمن رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار و سبک‌های اجتنابی و اضطرابی (نسبت به والدین) همبستگی منفی با صله‌ی رحم نشان دادند. همچنین ابعاد صله‌ی رحم با سبک دل‌بستگی صمیمی و نزدیک افراد بزرگسال رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار داشته است. تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که بُعد کمی صله‌ی رحم را می‌توان از دل‌بستگی قابل اتکاء نسبت به بزرگسالان پیش‌بینی نمود، داشتن رابطه‌ی نزدیک و صمیمی با بزرگسالان و شریک زندگی پیش‌بینی‌کننده‌ی مهمی برای بُعد کیفی صله‌ی رحم به شمار می‌رود. در بُعد دریافت صله‌ی رحم، داشتن رابطه‌ی نزدیک و صمیمی با افراد بزرگسال و شریک زندگی پیش‌بینی‌کننده‌ی معناداری بود. **نتیجه‌گیری:** کیفیت دل‌بستگی و شکل‌گیری آن در طول زندگی در روند ارتباط با دیگران از جمله صله‌ی رحم تأثیر معناداری می‌گذارد.

کلیدواژه‌ها: صله‌ی رحم، کیفیت دل‌بستگی به والدین، کیفیت دل‌بستگی به بزرگسالان، دانشجویان

^۱ - آدرس نویسنده‌ی مسؤول: تهران، خیابان جلال آل احمد رو به روی کوی نصر، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، گروه آموزشی، دانشگاه تهران.

مقدمه

به اعتقاد بسیاری از روان‌شناسان رابطه‌ی هر فرد با انسان‌های دیگر از همان دوران کودکی شروع می‌شود و این رابطه تا دوران بزرگسالی نیز کمابیش یکسان می‌ماند (بالبی ۱۹۸۲-۱۹۶۹). رفتار حمایت‌گر انسان‌ها با پدر و مادر و نزدیکان به عنوان رفتار صله‌ی رحم تلقی شده است. رفتارهای مبتنی بر صله‌ی رحم و نیکی به خویشاوندان از لحاظ تئوریک از همان دوران کودکی با رشد کودکان از طریق الگوسازی از والدین (زمانی که کودکان چگونگی رفتار والدین را با پدر و مادرشان مشاهده می‌کنند) و سبک‌های تربیتی آنان با کودکان در خانه شکل می‌گیرد. برای ایجاد سازگاری، احساس ایمنی و حمایت‌شدگی واقعی یا ادراک شده از تعامل نزدیک و صمیمی با موضوع دلبستگی ضروری است (آینسورث^۱، ۱۹۸۹، هازن^۲ و شیور^۳، ۱۹۹۴، میکولینسر^۴ و شیور، ۲۰۰۷). به نظر بالبی برای تأمین سلامت روانی و رشد هیجانی و عاطفی مطلوب کودک، برقراری روابط صمیمی، گرم، دائمی و رضایت‌بخش بین او و مراقب ضروری است. براساس نظریه دلبستگی، فعالیت سیستم دلبستگی محدود به دوران کودکی نبوده، بلکه در طول دوران زندگی با ایجاد پیوندهای عاطفی با دیگران چون دوستی‌های مدرسه‌ای، ازدواج، روابط خویشاوندی و غیره فعال باقی می‌ماند. انسان‌ها در هیچ مرحله‌ای از مراحل حساس زندگی به طور کامل از احساس اعتماد نسبت به افراد مهم در زندگی خود آزاد نیستند (مظاهری، ۱۹۹۷، آینسورث، ۱۹۸۹، هازان و شیور، ۱۹۹۴). این امر نشان می‌دهد، واکنش‌های افراد در محیط زندگی تا چه اندازه در زندگی اجتماعی ما تاثیر می‌گذارد. به هر حال دلبستگی دوران کودکی به خاطر اینکه اطلاعات بعدی را در طرح و راه قبلی سازماندهی می‌کند، از اهمیت بالایی برخوردار است.

عملکرد مطلوب سیستم دلبستگی و به تبع آن دلبستگی ایمن متاثر از کیفیت تعامل بین کودک و تصاویر دلبستگی است که حاصل درون‌سازی انتظارات کودک از حساسیت، در دسترس بودن و پاسخگو و حامی بودن تصویر دلبستگی در مواقع ضروری می‌باشد. به این ترتیب که کودک در طول سال اول زندگی انتظاراتی را از نحوه‌ی تعامل خود با تصویر دلبستگی و اتفاقاتی که در پیرامونش رخ می‌دهد شکل داده، به تدریج این انتظارات را در قالب یک سری بازنمایی‌های ذهنی^۵ که بالبی آنها را الگوهای فعال درونی^۶ می‌نامد درون‌سازی می‌کند (آینسورث، ۱۹۸۹، پیتروموناکو^۷ و بارت^۸، ۲۰۰۰، کولینز و فینی،

1. Ainsworth

2. Hazen

3. Shaver

4. Mikulincer

5. mental representations

6. Internal working models

7. Pitromonaco

8. Barrett

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل‌بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

۲۰۰۴). به نظر بالبی این بازنمایی‌های ذهنی به دو شکل مختلف در حافظه ذخیره می‌شوند: بازنمایی‌های ذهنی از پاسخ‌های تصاویر دل‌بستگی یا الگوهای فعال دیگران و بازنمایی‌های ذهنی از کارآمدی و ارزشمندی خود یا الگوهای فعال خود (میکولینسر و شیور، ۲۰۰۷). در دوران بزرگسالی الگوی خود و دیگران تشکیل دهنده منابع اساسی برای سلامت روان و یا برعکس آسیب‌های روانی می‌گردند. الگوی مثبت خود و دیگران منجر به سلامت و شکوفایی و الگوی منفی خود و دیگران منجر به آسیب و پاتولوژی در روان انسان می‌شوند.

در منابع اسلامی صله‌ی رحم را به برقراری ارتباط دوستانه و شریک ساختن خویشاوندان در مال و مقام و دیگر خیرات دنیایی و یا شاد نمودن آنان ذکر کرده‌اند (مثلاً نراقی، ۱۳۷۷). خواجه نصیر طوسی در تعریف صله‌ی رحم اظهار می‌دارد که صله‌ی رحم عبارت از شریک نمودن خویشان و نزدیکان با خود در خیرات دنیوی است (مجبی، ۱۳۸۳).

از دید شهید ثانی (ره)، سلام کردن که آسانترین و ابتدایی‌ترین رفتار بین فردی است جزو صله‌ی رحم محسوب می‌شود. کمک‌های مالی، هدیه دادن، حمایت‌های عاطفی، رفع زیان و رفتارهای مؤدبانه و حمایت‌گرانه، با ارحام از جمله مصداق‌های رفتاری دیگری است که مصداق صله‌ی رحم محسوب می‌شوند. در هر حال صله‌ای که باعث ارتباط عاطفی، کسب محبت بین افراد، موجب تحکیم وفاق، و استحکام تعهدات بین فردی شود، از اهمیت بالایی برخوردار است و در احادیث زیادی به این نوع رفتارها تاکید شده است (مجلسی، ۱۳۷۵).

در متون روانشناسی، سازه‌های متعددی را در ارتباط با صله‌ی رحم می‌توان یافت که از آن جمله ارتباط با دیگران^۱، روابط اجتماعی^۲، نوع دوستی^۳ را می‌توان نام برد. تعدادی از پژوهش‌هایی که در روان‌شناسی در حیطه‌ی روابط صمیمی انجام شده‌اند تحت عنوان دل‌بستگی^۴ است. در حقیقت مفهوم صله‌ی رحم در روان‌شناسی با تعریف ارتباط عاطفی با دیگران همپوشی دارد، به عبارت دیگر صله‌ی رحم همانا داشتن ارتباط صمیمی با دیگران، دوست داشتن، حمایت کردن و هم چنین دوست داشته شدن است و در ارتباط با افرادی که خویشاوند محسوب می‌شوند مصداق پیدا می‌کند.

دل‌بستگی کودکان به والدین تعیین‌کننده‌ی سلامت روانی او در بزرگسالی (تراپمن و هففلید^۵، ۱۹۸۱) بوده و موجب برقراری پیوند عاطفی با پدر و مادر و خویشاوندان می‌باشد. ۲ سؤال از سؤالات اساسی مطرح شده این است که آیا حفظ برقراری روابط در حد بهینه با بزرگسالان از جمله والدین می‌تواند ارتباطی با کیفیت دل‌بستگی افراد با والدین داشته باشد؟ آیا افرادی که دل‌بستگی ایمن دارند راحت‌تر می‌توانند ارتباطات عاطفی خود را با والدین و دیگر خویشاوندان در حد بهینه نگه

1. Collins

2. Relatedness

3. Social connectedness

4. Altruism

5. Attachment

6. Traupman & Hatflid

دارند؟ برای جواب دادن به این سوالات نیاز به تبیین نظری و حمایت تحقیقاتی می باشد. از لحاظ تئوریک می توان استدلال نمود که دلبستگی ایمن بذر ارتباط سالم در روابط بین فردی را رشد می دهد. افراد با دلبستگی ایمن از لحاظ عاطفی پخته تر و از لحاظ اجتماعی آمادگی لازم را برای ارتباط رضایت بخش با دیگران دارند. از لحاظ تجربی نیز بایستی تحقیقاتی در ارتباط بین سبک های دلبستگی و میزان و کیفیت صلهی رحم در افراد صورت گیرد تا نحوه ارتباط این متغیرها نسبت به همدیگر مشخص شود. پژوهش حاضر در راستای تحقیقات قبلی که نشان می دهند، انسان های با دلبستگی ایمن نسبت به دیگران از لحاظ نوع دوستی، همنوایی و مراقبت از افراد کهن سال در سطح بالاتری هستند (میکولینسر و شیور، ۲۰۰۷) تنظیم شده است و به طور ضمنی، فرض را بر این امر استوار کرده که انسان های با دلبستگی ایمن می توانند از صلهی رحم بالاتر و مؤثرتری برخوردار باشند. البته این سؤال اساسی در روانشناسی مذهبی است و در اسلام از جایگاه خاصی برخوردار است.

روش

طرح پژوهش حاضر از نوع مطالعات همبستگی می باشد. پژوهشگران ارتباط صلهی رحم و سبک های دلبستگی افراد شرکت کننده در پژوهش را مورد بررسی قرار دادند. در پژوهش حاضر از روش همبستگی چندگانهی بین صلهی رحم و کیفیت دلبستگی به والدین و سبک های دلبستگی به بزرگسالان استفاده شده است تا معناداری همبستگی بین این متغیرها را مورد بررسی قرار دهد. علاوه بر آن پیش بینی میزان و نوع صلهی رحم با استفاده از کیفیت دلبستگی به بزرگسالان و والدین با استفاده از رگرسیون چندگانه مورد مطالعه قرار می گیرد.

جامعهی آماری در پژوهش حاضر همهی دانشجویان (دختر و پسر) دانشکدهی روان شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران می باشند. تعداد ۱۲۰ نفر از این دانشجویان با استفاده از روش نمونه گیری طبقه ای از بین گروه های آموزشی دانشکده انتخاب شدند و پرسشنامه های سبک های دلبستگی و صله رحم بر روی آنان اجرا گردید. از این تعداد دانشجویان ۶ نفر پرسشنامه را ناقص پُر کرده بودند که در تحلیل نهایی از نمونه حذف شدند و تعداد پرسشنامه های قابل استفاده به ۱۱۴ تقلیل یافت.

ابزار

در پژوهش حاضر پرسشنامه های صلهی رحم و سبک های دلبستگی مورد استفاده قرار گرفته اند که در ذیل به توصیف ویژگی های آنان می پردازیم.

۱- **پرسشنامه ی صلهی رحم:** پرسشنامه ی صلهی رحم یک آزمون ۲۷ سؤالی است که در سال ۱۳۷۸ توسط غباری بناب و پیشاهنگ براساس مصاحبه با نوجوانان در مورد صلهی رحم، میزان، نوع، کیفیت و ابعاد آن تهیه شده است. ضریب اعتبار این پرسشنامه در میان دانش آموزان دبیرستانی و از طریق محاسبه ی آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۸ بدست آمد. روایی آن نیز مورد

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دلبستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

تایید چند نفر از متخصصان در این زمینه قرار گرفته است. تحلیل عاملی پرسشنامه‌ی صله‌ی رحم نشان داده است که این پرسشنامه، چهار بُعد اصلی به نام‌های کمیت صله‌ی رحم، کیفیت صله‌ی رحم، پاره‌ای صله رحم و دریافت صله‌ی رحم را مورد اندازه‌گیری قرار می‌دهد. این پرسشنامه چهار بُعد (کمی، کیفی، ارائه و دریافت) صله‌ی رحم را اندازه‌گیری می‌گیرد. نمره-گذاری این پرسشنامه براساس علامتی که آزمودنی‌ها در پرسشنامه‌ی خود برای هر سؤال انتخاب کرده‌اند صورت می‌گیرد. هر سؤال می‌تواند در گزینه‌های زیر نمره‌گذاری شود: گزینه‌ی «الف» نمره ۱، گزینه‌ی «ب» نمره ۲، گزینه‌ی «ج» نمره ۳، گزینه‌ی «د» نمره ۴، گزینه‌ی «ه» نمره ۵.

بُعد‌های پرسشنامه‌ی صله‌ی رحم به صورت ذیل می‌باشند

۱. بعد کمیت و ارائه که شامل سؤال‌های ۴۲۱، ۳، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۸، ۲۱، ۲۳

۲. بعد کمیت و دریافت سؤال‌های ۵، ۷، ۱۱، ۲۴، ۲۵

۳. بعد کیفیت و ارائه سؤال‌های ۳، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۷

۴. بعد کیفیت و دریافت سؤال‌های ۸، ۱۴، ۱۵، ۱۷ و ۲۶

۲- مقیاس سبک دلبستگی نسبت به هر والد^۱ (هازان و شیور، ۱۹۸۶): هازان و شیور (۱۹۸۶) آزمونی را بر اساس طبقه‌بندی‌های دلبستگی نوزادان در توصیف‌های آینسورث و همکارانش تهیه کردند که این آزمون توسط کولینز و رید (۱۹۹۰) نیز برای ارزیابی دلبستگی دوران کودکی استفاده شد. آزمون فوق شامل ۶ پاراگراف (۳ عبارت برای هر والد) است که روابط دوران کودکی پاسخ دهنده را با پدر و مادر بر اساس هریک از سبک‌های دلبستگی ایمن، اجتنابی، و دوسوگرا توصیف می‌نماید. این پرسشنامه شامل دو بخش است، در بخش اول این آزمون از پاسخ دهندگان خواسته می‌شود تا پاسخ‌های خود را روی یک مقیاس ۹ درجه ای لیکرت که از «کاملاً نامناسب» تا «کاملاً مناسب» درجه بندی شده است، مشخص کنند که در واقع تبیین این مسأله است که تا چه حدی این توصیف با ویژگی‌های آزمودنی مطابقت دارد. در بخش دوم براساس روش انتخاب اجباری، مجدداً همان توصیف‌های مطرح شده است، ولی این بار آزمودنی تنها باید با علامت زدن یکی از گزاره‌ها تشابه خود را با یکی از آن ویژگی‌های توصیف شده بیان نماید. این مقیاس در سال ۱۹۹۷ توسط مظاهری به فارسی برگردانده شده است. نمره‌گذاری آزمون براساس علامتی که آزمودنی در پرسشنامه‌ی خود برای هر توصیف بر روی یک مقیاس ۹ درجه‌ای مشخص کرده است، صورت می‌گیرد. به این ترتیب که به کاملاً نامناسب نمره ۱، تا حدی نامناسب نمره ۲ و به همین ترتیب ادامه می‌یابد تا اینکه به کاملاً مناسب (عدد ۹) تعلق گیرد. به این ترتیب مقیاس رتبه‌ای لیکرت با تبدیل به نمرات و با استفاده از مقیاس فاصله‌ای در تحلیل‌ها به کاربرده می‌شود. این آزمون سه بُعد از دلبستگی شامل میزان

^۱. measures of childhood attachment to each parent

دل‌بستگی ایمن (S)، میزان دل‌بستگی اجتنابی (AV) و میزان دل‌بستگی اضطرابی دوسوگرا (Anx) را مورد اندازه‌گیری قرار می‌دهد. بخش دوم این پرسشنامه به صورت انتخاب- اجباری ماده است، آزمودنی براساس اینکه کدامیک از ۳ توصیف را در تطابق بیشتر با ویژگی خود می‌داند تنها یکی از آنها را انتخاب می‌نماید. بنابراین شماره‌های ۱، ۲ و ۳ به عنوان مقیاس اسمی نمایانگر دل‌بستگی ایمن (S)، اجتنابی (AV) و اضطرابی (Anx) می‌باشد که به صورت مجزا در تحلیل‌ها به کار گرفته می‌شود، آلفای کرباخ، ۰/۸۵ برای مقیاس گزارش داده است.

۳- مقیاس دل‌بستگی بزرگسال کولینز و رید (۱۹۹۰)

این مقیاس شامل ۱۸ ماده است که از طریق علامت‌گذاری بر روی یک مقیاس ۵ درجه‌ای از نوع لیکرت برای هر ماده که از درجه‌ی ۱ «من اصلاً این احساس را ندارم»، تا درجه‌ی ۵ «من کاملاً این احساس را دارم» سنجیده می‌شود. تحلیل عوامل، ۳ زیر مقیاس ۶ درجه‌ای را به شرح ذیل مشخص می‌نماید.

۱. نزدیکی و صمیمیت: میزان آسایش در رابطه با صمیمیت و نزدیکی هیجانی را اندازه‌گیری می‌کند.
۲. وابستگی و اتکا: میزانی که آزمودنی به دیگران اعتماد می‌کند و به آنها متکی می‌شود را به صورت اینکه در مواقع لزوم قابل دسترسی‌اند، اندازه‌گیری می‌کند.
۳. رابطه‌ی اضطرابی: ترس از دست دادن و دوری موضوع دل‌بستگی را اندازه‌گیری می‌کند. البته این بُعد، رابطه‌ی اضطراب آمیز در روابط بین فردی را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد.

کولینز و رید بر پایه‌ی توصیف‌هایی که در پرسشنامه‌ی دل‌بستگی بزرگسالان هازان و شیور در مورد سبک اصلی دل‌بستگی وجود داشت مواد پرسشنامه‌ی خود را تدارک دیده‌اند. زیرمقیاس اضطراب در این پرسشنامه با وضعیت اضطرابی دوسوگرا در پرسشنامه‌ی هازان و شیور ارتباط دارد و زیرمقیاس نزدیک بودن، یک بُعد دوقطبی است که اساساً توصیف‌های ایمن و اجتنابی را در مقابل هم قرار می‌دهد (فنی و نولر، ۱۹۹۶). بنابراین نزدیک بودن در تطابق با دل‌بستگی ایمنی بخش (S) می‌باشد و زیرمقیاس وابستگی را می‌توان تقریباً عکس دل‌بستگی اجتنابی (AV) قرار داد. براساس دستورالعمل پرسشنامه، ۶ ماده مربوط به هر زیرمقیاس مشخص شده است، با توجه به این که در مورد هر جمله در پرسشنامه، آزمودنی کدام عدد را از مقیاس ۵ درجه‌ای انتخاب می‌کند، نمره‌ی وی مشخص می‌شود، به این صورت که برای شماره‌های ۱ تا ۵ به ترتیب نمرات صفر تا ۴ در نظر گرفته شده است. مگر در مواردی که نمرات معکوس بایستی در نظر گرفته شوند (که در دستورالعمل نمره‌گذاری با علامت * مشخص شده‌اند)، در آن صورت برای شماره‌های ۱ تا ۵ به ترتیب نمرات، ۴، ۳، ۲، ۱ و صفر درج می‌شود.

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

کولینز و رید (۱۹۹۰) نشان داده‌اند که زیر مقیاس‌های نزدیک بودن و صمیمیت (C)، وابستگی و اتکاء (D) و رابطه‌ی اضطرابی (A) در فاصله‌ی زمانی ۲ ماه و حتی ۸ ماه پایدار ماندند. کولینز در مورد اعتبار پرسشنامه‌ی بازنگری شده‌ی مقیاس دل بستگی بزرگسالان کولینز و رید (۱۹۹۰) میزان آلفای کرونباخ را برای هر زیر مقیاس این پرسشنامه که بر روی ۱۷۳ نفر اجرا شد، آلفای کرنباخ برای نزدیکی و صمیمیت (C)، ۰/۸۱، وابستگی و اتکاء ۰/۷۸، و رابطه‌ی اضطرابی، ۰/۸۵ گزارش داده است.

یافته‌ها

در این قسمت یافته‌های مهم پژوهشی به اختصار ارائه می‌شود. یکی از سؤالات اساسی مقایسه‌ی دانشجویان دختر و پسر در نمره‌ی صله‌ی رحم می‌باشد. در جدول زیر دانشجویان دختر و پسر در ابعاد صله‌ی رحم مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

جدول (۱) داده‌های توصیفی ابعاد صله رحم به تفکیک جنسیت افراد مورد مطالعه

انحراف معیار	میانگین	جنسیت	ویژگیهای آماری	ابعاد صله‌ی رحم
۸/۵۵	۴۹/۸۳	دختر	بُعد کمی	
۱۱/۰۹	۴۵/۳۲	پسر		
۴/۴۳	۳۰/۱۴	دختر	بُعد کیفی	
۵/۶۹	۲۶/۶۹	پسر		
۷/۷۸	۴۷/۶۲	دختر	بُعد ارائه	
۱۰/۳۲	۴۳/۲۱	پسر		
۵/۳۹	۳۲/۳۷	دختر	بُعد دریافت	
۶/۶۸	۲۹/۰۸	پسر		
۱۲/۳۱	۸۰/۳۴	دختر	نمره‌ی کل صله رحم	
۱۵/۹۱	۷۲/۳۱	پسر		

با توجه به میانگین‌ها متوجه می‌شویم که در کل نمره‌ی دختران بیشتر از پسران می‌باشد. برای تحلیل اینکه آیا این تفاوت‌ها در بین دو جنس معنی‌دار است از تحلیل واریانس استفاده کردیم که تفاوت نمره‌ی کل دختران و پسران دانشجو را در نمره‌ی کل صله‌ی رحم مورد بررسی قرار دهیم. جدول (۲) نتایج تحلیل واریانس را نشان می‌دهد.

جدول (۲) نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای بررسی اثر جنسیت در نمره کل صله‌ی رحم

منابع تغییرات	ویژگی‌های آماری	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروهی		۱۶۹۳/۲۸	۱	۱۶۹۳/۲۸	۸/۳۹	۰/۰۰۵
درون گروهی (خطا)		۲۰۷۸۴/۹۶	۱۰۳	۲۰۱/۸		
جمع کل		۲۲۴۷۸/۲۵	۱۰۴			

نتیجه‌ی تحلیل واریانس یک طرفه نشان می‌دهد که در نمره‌ی کل صله‌ی رحم تفاوت معنی دار بین دختران و پسران دانشجوی در سطح خطای کمتر از یک صدم وجود دارد، در سطح خطای کمتر از یکصدم ($p < 0/01$ و $F_{1,103} = 8/39$) با توجه به جدول ۱ داده‌های توصیفی متوجه می‌شویم که دانشجویان دختر در نمره‌ی کل صله‌ی رحم بالاتر از پسران نمره آورده‌اند. در تحلیل داده‌ها برای مشخص کردن تفاوت‌های دختران و پسران دانشجوی در بُعدهای مختلف صله‌ی رحم از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده گردید که نتیجه‌ی تحلیل واریانس نشان داد دختران دانشجوی در تمام بُعدهای صله‌ی رحم از پسران دانشجوی نمره‌ی بیشتری کسب کرده‌اند (برای رعایت اختصار از آوردن نتیجه آماری تحلیل واریانس چند متغیره جلوگیری می‌شود).

سؤال دوم پژوهش در راستای بررسی تفاوت‌های جنسیتی (دختران و پسران دانشجوی) در ابعاد مختلف دلبستگی بود. نتیجه‌ی تحلیل واریانس چندمتغیره نشان داد که بین دختران و پسران در ابعاد مختلف دلبستگی تفاوت معناداری وجود ندارد. پژوهشگران همچنین علاقمند بودند که ارتباط بین ابعاد مختلف صله‌ی رحم با بُعدهای دلبستگی به والدین و دلبستگی دوران بزرگسالی را مورد مطالعه قرار دهند. برای رسیدن به هدف فوق از ضریب همبستگی بین متغیرها استفاده گردید. جدول زیر نتیجه‌ی محاسبه ضریب همبستگی بین ابعاد صله‌ی رحم و کیفیت دلبستگی را نشان می‌دهد.

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

جدول ۳ - همبستگی بین ابعاد صله رحم با ابعاد دل بستگی به والدین

ابعاد دل بستگی به والدین	مادر			پدر			بزرگسالان	
	دل بستگی ایمن	دل بستگی اجتنابی	دل بستگی اضطرابی	دل بستگی ایمن	دل بستگی اجتنابی	دل بستگی اضطرابی	دل بستگی صمیمی و نزدیک	دل بستگی قابل اتکاء
بُعد کمی صله رحم	۰/۲۳*	-۰/۲۳	-۰/۲۵	۰/۱۷	-۰/۱۳	-۰/۱۵	۰/۳۱**	۰/۳۳**
بُعد کیفی صله رحم	۰/۲۸**	-۰/۲۹**	-۰/۳۲**	۰/۱۶	-۰/۱۸	-۰/۱۷	۰/۴**	۰/۲۲*
بُعد ارائه	۰/۲*	-۰/۲۵**	-۰/۲۶**	۰/۲۱*	-۰/۱۷	-۰/۱۶	۰/۳۱**	۰/۳۲**
بُعد دریافت	۰/۳۳**	-۰/۲۵**	-۰/۳**	۰/۱۲	-۰/۱۳	-۰/۱۴	۰/۳۸**	۰/۲۲**
نمره کلی صله رحم	۰/۲۸**	-۰/۳۸**	-۰/۳۲**	۰/۱۹	-۰/۱۸	-۰/۱۹	۰/۳۹**	۰/۳۱**

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، بین ابعاد چهارگانه صله رحم و نمره کلی آن با سه سبک دل بستگی نسبت به مادر رابطه معناداری وجود دارد. ارتباطها نیز در جهت پیش بینی شده است. همچنین به جز رابطه بُعد کمی صله رحم با دل بستگی ایمن ($r=0/23$) و اجتنابی ($r=-0/23$) نسبت به مادر و بُعد ارائه صله رحم با دل بستگی ایمن نسبت به مادر ($r=0/2$) که در سطح خطای کمتر از پنج صدم معنادار گردیده اند، سایر روابط در سطح خطای کمتر از یک صدم معنادار می باشد. یافته های حاصل حاکی از آن هستند که تنها بین بُعد کمی صله رحم با دل بستگی ایمن نسبت به پدر ($r=0/21$) رابطه مثبت معناداری در سطح خطای کمتر از پنج صدم وجود دارد و مابین ابعاد صله رحم و نمره کلی آن با سه سبک های دل بستگی نسبت به پدر این روابط معنادار نیستند. علاوه بر آن مابین ابعاد چهارگانه صله رحم و نمره کلی آن با هر سه سبک دل بستگی بزرگسالان همبستگی معناداری وجود داشته است. اما این روابط با دل بستگی صمیمی و نزدیک و قابل اتکاء مثبت و با دل بستگی اضطرابی منفی است. سایر انواع دل بستگی ها و ارتباط آنها با ابعاد صله رحم در جدول ۳ مشخص شده اند برای جلوگیری از اطاله کلام از توضیح آنها در متن خودداری می شود.

تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد، از بین عوامل تاثیرگذار در بُعد کمی صله رحم تنها دل بستگی قابل اتکاء به دوست و شریک زندگی به صورت معنی داری تاثیرگذار بود. یعنی تحلیل نشان داد، از روی نمرات دل بستگی قابل اتکاء می توان میزان صله رحم در بُعد کمی را پیش بینی کرد. در بُعد کیفی، دل بستگی صمیمی و نزدیک به دوستان و شریک زندگی توانست

میزان صله‌ی رحم دانشجویان را پیش بینی نماید. در بُعد دریافت صله‌ی رحم، داشتن نوع سبک دلبستگی صمیمی و نزدیک به دوستان نزدیک و شریک زندگی پیش بینی کننده‌ی معنی داری برای دریافت صله‌ی رحم به حساب آمد. یعنی افرادی که نوع دلبستگی صمیمی و نزدیک با دوستان داشتند به آنان نیکی و احسان می کردند. در هر حال وقتی نمره‌ی کل صله‌ی رحم محاسبه شد (با جمع ابعاد مختلف آن) و ارتباط آن با نوع دلبستگی افراد، مورد بررسی قرار گرفت. تنها دلبستگی صمیمی و نزدیک با دوستان و شریک زندگی بود که میزان صله‌ی رحم (همه‌ی) افراد را توانست پیش بینی کند.

بحث و نتیجه گیری

از یافته‌های این پژوهش، می توان به ارتباط معنادار سبک‌های دلبستگی با میزان صله‌ی رحم افراد اشاره کرد. یافته‌های پژوهش حاضر همسو با پژوهش‌های کافتسیوس (۲۰۰۴) و مک کارتی^۱، نامی^۲، راجل^۳ (۲۰۰۱) می باشد. بدین معنی که سبک دلبستگی ایمن با توانایی‌های هیجانی افراد ارتباط مستقیم دارد، می توان نتیجه گرفت که افراد با سبک دلبستگی ایمن توانایی کنار آمدن با دیگران را دارند، نگرش مثبت تری نسبت به ارتباط با دیگران دارند و از شیوه‌های کارآمد و مؤثر ارتباطی استفاده نموده، از دید و باز دیده‌ها لذت می‌برند. این افراد توانایی مدیریت ارتباط عاطفی و هیجانی را دارا می‌باشند.

دلبستگی ایمن به مادر با تمام ابعاد صله‌ی رحم همبستگی مثبتی را نشان می دهد و این نشان دهنده‌ی اهمیت نقش سازنده‌ی ما در تشکیل طرح‌واره‌های اجتماعی در افراد مختلف می‌باشد. حدیث معروف «الجنة تحت الأقدام الأمهات»، بهشت زیرپای مادران است از لحاظ روان‌شناسی مؤید این نکته است که مادران با کمک به فرزند (با در دسترس بودن، قابل اعتماد بودن، برآوردن نیازهای عاطفی و فیزیکی کودک) دلبستگی ایمن را در وی تسهیل می‌نمایند و همان دلبستگی ایمن مبنای بهشت روانی در آنان می‌گردد که هم خودشان از لحاظ معنوی به بهشت می‌روند و هم محیط را برای اطرافیان بهشت می‌کنند (با صله‌ی رحم کردن، دید و باز دیده‌ها، لذت بردن از زندگی رضایت بخش اجتماعی و موجب لذت و خوشحالی دیگران واقع شدن). دلبستگی اجتنابی و اضطرابی نسبت به مادر درست نتیجه‌ی معکوس را بخشیده است. یعنی افرادی که نسبت به مادر خود دلبستگی نایمن داشتند نتوانسته‌اند در صله‌ی رحم کردن موفق باشند و این امر مورد انتظار بود، چون شکل‌های نایمن دلبستگی موجب شکست در روابط اجتماعی می‌گردد و فرد رفته رفته از زندگی اجتماعی گریزان و روی گردان می‌شود (آینسورث، ۱۹۶۹، بالبی ۱۹۷۸).

¹. McCarthy

². Nami

³. Rachel

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل‌بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

باتوجه به اینکه صله رحم و نیکی به پدر و مادر و خویشان یک نوع رفتار اجتماعی است که در آن احساسات و عواطف افراد درگیر می‌شود، می‌توان یافته‌های این پژوهش را در راستای یافته‌های پژوهشگران دیگر دانست (مثلاً آینسورث، ۱۹۶۹، بالبی، ۱۹۷۸). آینسورث (۱۹۸۹) بیان می‌دارد که روابط دل‌بستگی یک ریخت خاص از رابطه‌ی محبت‌آمیز هستند، به این معنی که آنها ادامه‌ی طولانی مدت کیفیت روابط هستند که تا پایان عمر وجود دارند و توسط خواست نزدیک بودن به شریکی که به نظر می‌رسد به عنوان یک فرد خاص و کسی که نمی‌توان دیگری را جایگزین وی کرد، مشخص شده است. مطالعات اریکسن (۱۹۶۳)، نشان می‌دهند که گرمی روابط والدین با کودک در طی دوران کودکی منجر به رفتار دیگر دوستانه‌ی بیشتری در آنان می‌شود. این امر نشان می‌دهد، از لحاظ تئوری می‌توان ارتباطی بین نوع سبک دل‌بستگی و کیفیت روابط در صله رحم و دیگر بازدیدها برقرار ساخت. یافته‌های پژوهش حاضر، با یافته‌های پژوهش‌های قبلی همسو می‌باشد (به عنوان مثال، پاستور، ۱۹۸۱، هازن و شیور، ۱۹۹۴، فنی و نولر، ۱۹۹۰، بالبی، ۱۹۶۹، ۱۹۷۳، ۱۹۸۰، آینسورث، ۱۹۶۹)، پژوهشگران همچنین بر این امر تأکید می‌کنند که یکی از کُنش‌های اصلی رفتار دل‌بستگی کُنش اجتماعی شدن و موفقیت در روابط اجتماعی است (منصور و دادستان، ۱۳۷۶) و سبک‌های دل‌بستگی که آینسورث در نوزادان مشخص کرده، هر کدام اثرات خاصی در رفتار اجتماعی و ارتباط فرد دارند که همان سبک‌ها و اثرات آنها را در حد وسیع‌تری در سنین بالاتر می‌توان مشاهده کرد (هازن و شیور، ۱۹۸۷). این امر پاسخ این سؤال است که چرا افرادی که از سبک ایمن دل‌بستگی برخوردارند بیشتر به صله رحم پرداخته، از لحاظ کیفی نیز از نوع برخوردارهای بین خویشاوندان خشنود هستند.

یکی از عوامل اساسی در صله رحم، داشتن روابط قابل اتکاء به بزرگسالان است. افرادی که به دیگران اعتماد می‌کنند و می‌توانند به آنان اتکاء نمایند بیشتر به صله رحم می‌پردازند. روابط اتکایی و نزدیک و قابل اعتماد، تعیین‌کننده و پیش‌بینی‌کننده‌ی میزان صله رحم افراد مختلف می‌باشد. هرچند تحقیقات تجربی در این زمینه وجود ندارد ولی از لحاظ نظری می‌توان چنین یافته‌ای را مورد تبیین قرار داد. چنانچه نوع دل‌بستگی افراد به دیگران قابل اتکاء بوده، علاوه بر آن در نوع دل‌بستگی، ارتباطها نزدیک و توأم با صفا و صمیمیت باشد راحت‌تر می‌توانند به دیگران نزدیک شوند و به صله رحم و دید و بازدید با نزدیکان و اعضای فامیل بپردازند. این یافته بسیار اساسی است و نشان می‌دهد، تا چه اندازه رعایت مسایل اخلاقی مذهبی و معنوی، بستگی به رشد و تحول بهینه فرد در دوران کودکی دارند. فردی که از فضای رشد سالمی بهره برده باشد، بهتر می‌تواند در مسیر معنویت و دینداری طی طریق نماید و نیز به نوع دوستی و صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان بپردازد.

پیشنهاد می‌شود در جلسات اولیا و مربیان و همچنین جلسات در ارتباط با آموزش فرزندان، اهمیت و تاثیر رشد بهینه، در سلامت روانی و معنوی کودکان و تحول بهنجار آنها بیان شود. یافته‌های تحقیقاتی نشان می‌دهند، افرادی که در کودکی

محبت دیده‌اند راحت‌تر می‌توانند به دیگران محبت کنند. اگر والدین انتظار دارند فرزندانشان در بزرگسالی آنان را تکریم نمایند، لازم است در خردسالی به گونه‌ای با آنان رفتار نمایند که افرادی با دلبستگی ایمن، سالم و خوشبین بار بیایند. زندگی روزمره‌ی ماشینی و تلاش بیشتر (بی‌انتهای) والدین در مسابقه‌ی رفع نیازهای مادی خانواده مانع از آن می‌گردد که بتوانند به قدر نیاز و در راستای رفع احتیاجات مادی به نیازهای روانی کودکان خود نیز توجه نشان دهند، وقت کافی بگذارند و بخصوص در موقع لزوم در دسترس آنها باشند. این امر به دلبستگی و اعتماد کودکان به والدین لطمه وارد می‌کند که اثرات آن را در بزرگسالی فرزندان در شیوه و چگونگی تکریم به والدین خود مشاهده می‌کنیم.

منابع

مجلسی، محمدباقر (۱۳۷۵). *بحارالانوار*. تهران: جاویدان. جلد ۷۱، صفحه ۱۱۱.

محبی، سعید (۱۳۸۳). *دائرةالمعارف تشیع*، تهران: نشر شهید، جلد ۱۰، صفحه ۳۸۵.

مظاهری، محمدعلی (۱۹۹۷). *دلبستگی از دیدگاه نظامدار: مطالعه‌ی ای در خانواده‌های ایرانی*. رساله‌ی دکتری. دانشگاه لندن.

منصور، محمود و دادستان، پریرخ (۱۳۷۶). *روان‌شناسی ژنتیک ۲*. از روان‌تحلیگری تا رفتارشناسی؛ انتشارات رشد.

نراقی، ملا احمد، *معراج السعاده* (۱۳۷۷)، تهران: موسسه انتشارات هجرت.

Ainsworth, M. (1969). Object Relations, Dependency, and Attachment: A Theoretical Review of the Attachment in the preschool years, pp. 121-160. Chicago: University of Chicago Press.

Ainsworth, M. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709-716.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. Vol. 1: Attachment. London: The Hogarth Press and the Instituted of Psychology-Analysis.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*. Vol. 2. Separation: Anxiety and Anger. Published in pelican books.

Bowlby, J. (1978). Attachment theory and its therapeutic implications. *Adolescent*

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss*. Vol. 3. Loss, Sadness and Depression. Basic Books, New York.

Bowlby J. (1969|1982). *Attachment and Loss*, volume 1, *Attachment*, Basic Books, New York.

رابطه صله رحم به پدر و مادر و خویشاوندان با کیفیت دل‌بستگی به پدر و مادر و افراد بزرگسال / غباری بناب، باقر و بحرینیان، مجید

- Collins, N. L. & Read, S. J. (1990). Adult attachment, Working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of personality and social psychology*, Vol. 58, 4, 644-663.
- Collins, N. L.; & Feeney, B. C. (2004). Working models of attachment shape perception of social support: Evidence from experimental and observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 363-383.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: Norton.
- Feeney, J. A. & Nooller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social psychology*, 5 (2). 281-291.
- Hazan, C.; & Shaver, P. R. (1994). Attachment an organizational framework for research on close relationship. *Psychological inquiry*, 5, 1-22.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1986). [Parental care giving style questionnaire]. Unpublished questionnaire. Infant-Mother Relationship. *Child Development*, Vol. 40, 969-1025
- Hazan, C, & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Mikulincer, M.; & Shaver, P. (2007). Attachment theory and research: Resurrection of the psychodynamic approach to personality. *Journal of Research in Personality*, 39, 22-45.
- Pastor, D. L. (1981). The quality of mother-infant attachment and its relationship to toddler's initial sociability with press. *Developmental Psychology*, 17, 326-335.
- Pietromonaco, P. R., & Feldman Barrett, L. (2000). Attachment Theory as an Organizing Framework: A View From Different Levels of Analysis. *Review of General Psychology* 2000, Vol. 4, No. 2, 107-110
- Trapmann, J., & Haffield, E. (1981). *Love and its effect on mental and physical health*. New York: Academic press.